

KİŞİSEL TARİH BAŞLANGIÇ: HAYDAR KARABEY

Arredamento Dekorasyon, Kasım 1997

Dergi, bendenizi "profil" yapacaktı. Her profilde olduğu gibi bana da yazı ısmarlandı. Kendi hakkımda ne yazayım, oturdum "kişisel tarihçe"mi yazdım ben de. Yalnızca kişisel tarih olarak değil de bir dönemin (1970-1980) Akademi'sinin tarihi olarak da okunabilir. Kızmak küsmek yok...

Liseyi bitirdiğimde mimar olacağımı biliyordum. Yine de mimarlık, yaşamımı tam olarak dolduramayacak gibi geliyordu bana; yapılabilecek onca güzel şey vardı. Açıklamaya gerek yok, 1968'lerden söz ediyoruz. ODTÜ, İTÜ ve DGSA' da mimarlık okuma hakkını kazandım. Herhalde, üniversite giriş sınavları bugünkülerden kolaydı, Lisemiz de bize iyi bir eğitim vermişti. Üç aylık bir hazırlık kursuna yazılıp birinci hafta sıkıldığımı ve daha "ciddi işler" ile ilgilenmek üzere ayrıldığımı hatırlıyorum. Genel Üniversite giriş sınavı üzerine mimarlık okullarının yaptıkları özel yetenek sınavları da olacaktı. Onbeş yıldır mimar olmak isteyen, bu konuda okuyup yazan ve hatta çizen (!) birisi için o sınavlar da pek kolay geçerdii nasılsa. 1968'in baharıydı. Batıdaki kıpırdanmalar, gençliğin gündeminin ön sırasındaydı ve beni de çekiyordu. Ben de üniversite sınavı stresine gireceğime çok kısıtlı olanaklarımla yola koyuldum, oralarda, 1968'in efsanevi gençliği ile günler (yaklaşık ikiyüz dolarımla yüz gün...) geçirdim. O güne kadar, yaşamadığım kadar demokratik bir atmosferde, çağı algılamaya, anlamlandırmaya çalıştım...

Kişiliğimin kaynaklarının bir bölümünü; 60'ların Türkiye'sinde iyice çözülen Osmanlı tipi ağır aile kökenimde, coğrafyamız ve tarihimizin getirdiği zorunlu doğu-batı çelişkilerinde ve olağanüstü bir lise eğitiminde ve biraz da bu hafifleme gezimde aramak gerek.

Tüm bu eğitim olanakları olmasaydı, belki yaşamımda kurabilmiş olduğum hassas dengenin bu kadarını da gerçekleştiremeyebilirdim. Ama dönemin dolaylı olarak bizlere aktardığı düşünce-davranış yapısı da yabana atılamaz.

Yıllar sonra, 2001'de ODTÜ'de bir söyleşide, eğitimimi biçimlendiren düşünce dünyasından bazı alıntılarını aktarıyorum:

"...kesin olan tek şey şüphe etmektir... şüphe etmek düşünmektir, düşünmekse var olmaktır... öyleyse var olduğum da şüphesizdir... düşünüyorum, o halde varım..." R. Descartes.

"...bu baş döndürücü çizgide durmasını bilmek, işte dürüstlük budur, gerisi kaçamaktır... uyumsuzluk macerası böyle başlar... yapabileceğimiz tek şey var: yaşamak, uyumsuzu yaşatmak..." A. Camus.

"... önce varolup sonra kendini yaratan tek nesne insandır... öyleyse insan sorumludur... kendine karşı sorumludur, başkalarına karşı sorumludur, bütün insanlığa karşı sorumludur... insan özgürdür... bu nedenlerle insan bunaltıdır..."

J.P. Sartre.

"...bu aşama, toplumsal baskıya boyun eğmekten kişisel sorumluluğun bilincine geçiştir... insan, kendini meydana getirmiş olan koşulların toplamına indirgenemez, çünkü insan ancak bunların aşılmasıyla gerçekleşir..." K. Marx.

"... uygarlığın huzursuzluğu... modernite ile; gerçeklik ilkesi, haz ilkesine egemenlik kazanır ve bunun sonucu olarak, insanlık, doğal dürtülerinden ve mutluluklarının bir kısmından

vazgeçer... bastırma acı vericidir... uygarlık kendi hoşnutsuzluklarını üretir ve bireyi... kalıcı bir çatışma içine sokar..." S. Freud.

"...modernite çağının çocuğuyuz... aklın ve rasyonelliğin ızdıraplı krallığı..." Z. Bauman.
"... sürgün entellektüel için huzursuzluk, hareketlilik, devamlı tedirgin olup başkalarını da tedirgin etmek... hazımsızlığa yaklaşan bir memnuniyetsizlik, abusluğa varan bir naletlik... (bu durumun) insanı diri tutuşunu, zenginleştirmesini seviyorum..." E. Said.

1968'e dönelim: sınavlarını kazandığım üç mimarlık okulu arasında, tercihim yaz sonunda Akademi rıhtımında, yontacağı bir kaya parçasını kan ter içinde atölyesine doğru yuvarlayan (herhalde heykel bölümünden) bir kızın görüntüsünün belirlediğini itiraf etmeliyim. Bir de elbette o Sahil Sarayının daha giriş holünden itibaren insanı kucaklayan muhteşem Boğaz ışığı... Alternatif üniversitem olan İTÜ'nün yüksek tavanlı karanlık koridorları, Galatasaray Lisesi'nden sonra başka bir kışlaya giremeyeceğimi anladığım için derhal hafızamdan silindi. Akademi, 1968... Bedri Rahmi, Şadi Çalık, Sedat Hakkı isimleri bile tanımlamaya yeter o günlerin tadını. Gelenek, ustalık ve gelecek birlikte örülüyordu. Sonradan, yüz yılda gelişen kimliğinden ne yazık ki çok şey yitiren o günlerin Akademisi, 68'in, 72'nin bunalımlı günlerinden, öğrencilerin yoğun katılımı ile bir yönetim- eğitim reformu çıkarabilen tek kurumdu belki de. Değil bir yaralanma, bir cam bile kırmadan verilen kavgalar ile. O yıllarda, eğitimin içeriğinde de keyifli bir kargaşa vardı. Mimarlık eğitiminde, "ekol"ü oluşturan düşünceler akımlar değil, her atölyede farklı bir yöntem izleyen "hocalar"ın özgün kişilikleriydi: Sedat Hakkı Eldem, Mehmet Ali Handan, Asım Mutlu, Utarit İzgi, Muammer Onat, Muhlis Türkmen, Orhan Şahinler, Hamdi Şensoy... Daha sonraki dönemde, etkisini hissettiren batının bir tür star sistemi burada da geçerliydi. Daha çok Üniversite-Akademi odaklı star sisteminin "dışarı"daki elemanları; Çinici'ler, Tekeli'ler, Vanlı, Bektaş, ilk monografilerini yayınlıyorlardı. Turgut Cansever her zamanki gibi sistem dışı, özgün söylemini üretiyor. Akademik çevrelerde, bu tür güçlü kişilikler alenen kiskanılır, her fırsatta arkalarından konuşulur, ama kendilerinden de iyice de çekinilirdi. Türkiye'de star sistemi bu kişiliklerle sona ermiş gibi. Ben, bundan sonra başlayan, bizleri de kapsayan bir "gençleşme-geçiş dönemi" ekibinden söz edebileceğimi düşünüyorum. Bunların bir bölümü, hem butik iş yapma hem de 68'lerin ortodoks etiğinde ısrarlı olmaları nedeniyle mimarlık sahnesinden silinip gidecek gibi gözüküyor. Yeni dönemleri, "business- star büroları" biçimlendirecek. Bu konuya ileride bir daha değiniriz, şimdi yetmişlere dönelim.

Dönemin başucu kitapları: J. Joedicke, B. Fuller, P. Cook... Biraz da az sayıda bulunabilen yabancı dergilerle taşınan Japon modernizmi, İngiliz brütalizmi.

Bugünkü merkez-batı kökenli enformasyon yağmuru henüz başlamamıştı.

1970'lerde, yöresel referansları yorumlayan, vernaküleri yadsımayan bir yaklaşım ile evrensel bir dil arayışı içindeki erken modernizmin etkisinde bir mimari eğitim aldık. Yani, yerel kaynaklara yabancı kalmamaya çalışan, ancak uluslararası belirleyicilerden de güçlü biçimde etkilenen bir eğitim. Bir yandan, mimarlık tarihinin vardığı yer: "modernizm" bir emir olarak algılatılıyordu. Çağdaş bir mimar, ortodoks modernist olmalıydı. Ama aynı zamanda, Türkiye kaynaklarına da yakın durulacaktı. Nasıl becerilecekse? Ne de olsa, Milli Mimari döneminden yeni çıkmıştı. İşte yine çelişik hatta şizofrenik bir durum. Yine "Merkez" karşısında "Çevre"nin ikilemi. Benzer bir ikilem, biçim-işlev tartışmasında da süregidiyordu. Süsleme veya işlev ile açıklanamayacak bir mimari eleman kullanmak

neredeysse yasaklanmıştı ama gene de tasarımda yerel referanslar vermek benimsenmekteydi. Bu tür bir sentezin modernizmle nasıl bağdaşabileceğini tartışan yoktu. Çünkü o dönemde, tavırlar, akımlar konusunda bugünkü kadar açık nitelendirmeler, değerlendirmeler yapabilecek bilgi birikimi oluşmamış, yorum ve eleştiri gelişmemişti.

Ancak, eğitim, kitaplarda, hocalarda, okullarda bitmiyordu...

Var olanı, sonra da bizzat “varoluş”u sorgulayan, verili doğruları önce reddedip sonra tartışan yeni bir felsefe dünyasındaydık. Rasyonalizm, Egzistansiyalizm, Marksizm... Sonucunda ağır, ezici, bunaltıcı bir sorumluluk duygusu yaşamak sanki zorunluydu. Dünyayı daha iyiye ve güzele doğru değiştirmek, dönüştürmek sorumluluğu ile yüklü bu çıkış başarılı oldu mu bilemiyorum. Bunu değerlendirmek biraz da sosyal tarihçilerin işi. Ama 68’liler, kendilerince yaşamı iska geçmediler galiba ve bunun da bedeli ağır oldu. Benim açımdan ise bu rüzgarların etkisinin sonucu şu idi:

Hayatta mimarlıktan daha önemli meseleler vardır... Derhal çözümlenmelidir. Bu yaklaşım sonucunda burada tartışılacak bir sürü yanılgı; özellikle kendine aşırı misyonlar biçme, bir tür her ilişkiyi düzene sokma, herkese dersini vermeye kalkışma çabası da var. Bu tavır genel bir ahlak anlayışına dönüşmüştü ve yaşam boyu ağır bir yük olarak taşınacak ilkeleri belirliyordu. Bu aslında söylediğim gibi, döneme ait genel bir tavidir. 70’li yılların “Mimarlık” dergilerine bakılırsa mimarlıktan başka her şeyin tartışıldığı her olaydan sorumluluk duyulduğu görülür. Aynı tavrın yavan bir tekrarı otuz yıl sonra da Mimarlar Odası’nın popüler söyleminde yer alıp hala prim yapmıyor mu?

1971’de İsviçre, Bern’de Zürih Teknik Üniversitesinde ders de veren Marc Hausmann’ın bürosunda mimarlık stajı yaptım. Onun da bana öğrettiği iki şeyi belirtmeliyim. Biri; burada hala bir benzerini görmediğim nitelikte iki- üç saatlik bir sürede anlatılabilecek bir strüktür-kitle- mekan dersi, diğeri ise daha basit bir ilke: Eğitimci mimar azdır, değerlidir ve bu ancak uygulama ile eğitimi birlikte yürütenler tarafından gerçekleştirilebilir! Dolayısıyla, hem araştır, hem yaz, hem de tasarla, inşa et.

Akademiye bitirdiğimde, herkes gibi, ne yapacağımı bilemez durumdayken, asistanlık teklifi geldi. Eh işte, hem mimarlık hem hocalık. Böylece, dünyayı iki kolla kucaklamış oluruz. Ama, kimse mimarlık yapmama izin vermedi on yıllık öğretim üyeliğim döneminde. Öncekiler yapıyor, şimdikiler de yapıyor, hem de serbest çalışanlara ağır rekabet koyarak. Yasak bizim dönemimize rastladı. Ancak bir iki yarışmaya katılabildik, orta karar sonuçlar aldık.

1973’de çalıştığım bürodan ayrılıp; Profesör Mehmet Ali Handan ve asistanları Ersen Gürsel ile Mehmet Çubuk’tan oluşan DGSA Şehircilik kürsüsüne dördüncü eleman olarak katıldım. Bayağı hareketli, olaylı geçen yaklaşık on yıllık öğretim üyeliğim sürecini ve dönemin biraz da çalkantılı öyküsünün ayrıntılarını; Arredamento-Dekorasyon’da yayınlanan “profil”imdeki kişisel tarihçe ve yine, E. Gürsel, M.A. Handan, U. İzgi profillerinde (sırasıyla, sayı: 97, 55, 23, 88) yazdım. Bu süre içinde, önce, bir yıl Fransa’da doktora çalışması, sonra Türkiye’de doktora; daha sonra da doçentlik tezi hazırlanması ve birçok akademik çalışmam var. Zorlukla elde edilen, bedeli ağırca ödenmiş akademik kazanımlar var. Fazlaca hızlı olduğum için, bayağı erken yaşta doçent olabildim.

1980’li yıllar geldiğinde, Akademi’deki öğretim üyeliği görevimden ayrıldım.

Hikayenin burasında biraz dalgalı bir denize açılıyoruz. On yılın, hani derler ya; acı-tatlı anılarından söz etmek gerekiyor. Burada ilke olarak eğitime büyük bir inancım olduğunu, bunun yaşam felsefesindeki “dünyayı dönüştürmek kararımın” (’68li yılların olmazsa olmaz koşulu) neredeyse birincil yöntemi olduğunu düşündüğümü bir kez daha hatırlatırım. Ayrıca, hem en güzel yıllarımı geçirdiğim, hem de bana çok şey kazandıran Akademi’ye olan sevgimi yinelemem bile gereksiz. Ancak, tüm bunların, bizatihi bu ilkeler ve sevgi adına, dönemin olaylarını, yöntem ve tavırlarını ağır bir biçimde eleştirmekten beni alıkoyamayacağını belirterek o günleri biraz anlatmak istiyorum. Ola ki, tarihi yazılmamış o mekanlara, o dönemlere, o insanlara ve bence hala kutsal olan eğitim olgusuna, geleceği biçimlendirecek olan bugünün genç öğretim elemanlarına bir katkı olur.

1973-1983 yıllarının öyküsünü, birbirinden kopuk (ama satır aralarında eklemlenen) bir kurgu ile anekdotlar olarak anlatacağım.

Bir kere, bu dönemim olayları, benim başımdan değil, bir “gençadam”ın başından geçti... Gençliği, sürekli olarak başına kakılan bir adamın... Gerontokrasi'nin ne olduğunu daha sonraları öğrenen bir genç adamın. Bu nedenle bu bölüm, bütün üniversitelerdeki “gençadam”lara ithaf olunur:

Genç asistan, “göreve” başladığının birinci ayında Kürsü Başkanlığı’na çağırılır. Profesörü, diğer yaşlı öğretim üyesi dostlarıyla bir öğleden sonra kahvesi içiyorlar. Beşi de Galatasaray Liseliymiş meğerse! (Handan, Akozan, Mutlu, Yapanar...) Üstelik yanılmıyorsam hepsi de Mason. Asistan biraz hoşgörülü ve güler yüzlü bir tonla azarlanır:

Bir kere neden daha önce onlara, aynı okullu olduğunu söylememiştir ve de ayrıca, yakışmakta mıdır bu kıyafet (süet pantolon, sabo filan...) ve sakal bu akıllı gençadamı? “Haydi bakalım, artık, hocanı üzme sakın...” gibi nasihat sözcükleri sıralanır. Biri hafif bir sesle ekler: “Neden, Masonluk teklifini, geçenlerde, hani, reddetmişsin?”...

Genç asistan Fransız hükümetinin bursu ile Paris'e doktora araştırmalarına gider. Günleri 20 m² bir stüdyoda, gazete kupürleri, broşürler kitaplar, dialar ve binlerce sayfa yazının arasında, bilenlerin bildiği o müthiş enformasyon yağmuru altında kovanı doldurarak geçmektedir. Üstelik elbette yoksulluk içinde. Bir gün, kapı çalınır. Gelen hanımefendi okulundan bir hocanın eşidir. Fransa ile ilgili bir iki küçük bilgiye, (ne bileyim, o zamanlar Türkiye'de bulunmayan efervesan aspirinin nasıl alınabileceği filan gibi...) ihtiyacı varmıştır! Bu ilginç ziyaretin esas nedeni sonradan anlaşılır: İstanbul'da, Akademi'de, genç asistanın Paris'te Dolce Vita yaşadığına dair ihbarlar dolaşmakta imiş. Yapacak işi olmayanlar, polisliğe, laf üretmeye pek meraklıdır ya! Oturup işlerini yapmaktansa, ne bileyim iki kelime birşeyler yazmaktansa dedikodu üretmek daha kolaydır. Bu da genelde galiba bir üniversite geleneğidir.

Aynı paranoyak tavır (çamur üretme ve atma mı demeli?) ilginçtir 20 yıl kadar emek verdikten sonra, genç adam, hepsini lanetleyip Akademi'den istifa ettikten sonra, aynı hocalar tarafından şöyle sürdürülür: Efendim Karabey Beyoğlu'nda köfteci dükkanı açarak ticarete de atılmıştır... Sosyete mimarlığından kazandığı paralarla hem de! Bu zekice yalanları nasıl üretebildi o dar kafalar, hala şaşarım ve de affetmem.

Mimarlık yaşamına döndükten sonra, özgeçmişimi sevinerek yolladığım güzel hocalarımdan ne muhteşem bir övgü... 3000 kadar dia (bir bölümü yemeden içmeden - affedersiniz salak gibi- “Documentation Française”den satın alınmış), 600 sayfa yazı ve 4 koli kitap ile ülkesine

döndüğünde, genç asistan birkaç şeyin daha farkındadır ve dolayısıyla da “zararlı bir adam”dır artık:

Bir kere buradaki eğitim, eğitim değildir. “Bu adamlar” burada hiç bir şey okumamakta, yazmamakta ve hatta belki düşünmemektedirler bile. Gençadamın bu durum karşısındaki tepkileri, tavırları; diğer taraftan, anlattıklarına ve dolayısıyla derslerine sürekli artarak gelişen öğrenci ilgisi ve katılımı, genç adama hoca amcalar ve abiler tarafında tepkileri artırmaktadır...

Asistanlığı sırasında, farklı, dolayısıyla yadırgatıcı işler yapar: Kent fotoğrafları sergisi açıp “danalar girmiş bostana” diye altlık yazmak, “Gecekondu” diye eğitim adına film yapmak, eğitim kadrosu dışından yazar-felsefeci takımını, yani bir sürü “komünist”i derse sokmak, konuşturmak da neyin nesidir?

“Akademi” dergisini canlandırıp piyasaya sürelim, dersleri videoya çekelim, sağa sola bildiri yağdıralım; onu yazalım, bunu basalım, gazetecileri çağıralım, eski öğrenci projelerini rıhtımdan denize atmayalım, öğrenciler ile staj olsun diye gidip yıkılan binalardan çıkma malzeme toplayalım, gecekondu yapalım, sonra yıkalım, gibisinden abuk sabuk, can sıkıcı işler! Durmadan bu gençadam tarafından icat edilir, bir sürü dert yaratır işte etrafına. Yazılarında o güne dek ulusal bilim literatüründe rastlanmadık kavramlar gündeme getirilmektedir. Toplumdaki güçler dengesi, Kentsel Aktörler, Sivil Toplum, Katılımcı Planlama, Akademianın Reel dünyadan uzaklaşması... Gibi deyişler okuyanları, duyanları tedirgin etmektedir.

Gençadam asistan temsilciliği (sonra bir ara doçent temsilciliği) yapar. Nedense sık sık aykırı görüşler nedeniyle Yönetici Kurul’lardan atılır. Bu arada günü geldiğinde, doçentlik çalışmasını da çıkarıp ortaya koymaz mı? O günlerde, kürsü başkanı olan profesör, henüz doktora tezini yeni yazmaktadır (böyle tuhaf akademik stratejiler artık yoktur umarım). Asistanının doçentlik tezini hazırlamış olmasına sevineceği yerde, müthiş tepki gösterir. Kendisi Profesör olmuştur, ama bildiğimiz akademik yoldan değil, şimdi ise ayıp olmasın diye “doktora” yapmaktadır.

Şans bu ya, bu arada 12 Eylül çıkagelir. Bu aksi genç herif de kazandığı bir mimarlık yarışmasının geliri ile tez olarak verdiği çalışmayı bastırmıştır bile (üniversitelerde gençlerin yapıtlarını basmaya sıra mı gelir?). İlginç bir rastlantı, YÖK tüm öğretim üyelerinin “basılı bilimsel eserlerinin dökümünü ve kendilerini” incelemek istemez mi! Akademik geçmişin somut ürünleri, Üniversiteye “getirilsin, göreceğiz” buyrulmuştur. Rahatsız edici miktarda malzemesi bulunan genç adam, 1960'lardan kalma tek makalesi bulunan, ancak yeni duruma uygun bulunarak yönetime getirilen “bilimadamları” tarafından “kamyonla evdeki bütün kitaplarını buraya taşı demedik sana ulan!” diye bir güzel azarlanır...

Genç adamın doçentlik tezini değerlendirecek jüri bu arada çok zor durumdadır. Çünkü tez büyük çapta Fransız Akademik dünyasının etkisinde hazırlandığı için fazlaca “demokratik görüşler” ve “uygunsuz” bazı adamlardan alıntılar içermektedir. Dost profesörler harekete geçerler “Moment Politique”in (Fransızca: Politik Durum) uygun olmadığını bildirerek tezi (ve 600 sayfa ekini) geri çekmesi için genç adamı uyarırlar. Aday direnince jürisinden istifalar olur. Yasal değerlendirme süresi dolar, geçer. Jüriden ses çıkmaz. Bir akşam jüriden bir hocanın eşi bir hanımefendi, genç adamı evinden arar: Çok müteessirdir. Muhterem eşi,

jüri üyesi profesör beyefendi “üzgündür, uyuyamamaktadır, tansiyonu yirmilere çıkmıştır, gaseyan etmektedir”. Gençadam tezini değerlendirmeye onları zorlamamalıdır. Hocanın sağlığını bozan esas sebep, “normal” politik durumda bilimsel ve düzeyli bulduğu teze, “bu” durumda, kişisel korkuları nedeniyle red oyu verecek olmasının kendisinde yarattığı etik bunalımın biyolojik yansımalarıdır...

Gençadam tezi geri çekmeyi reddeder. Ama paniğe de kapılır “bu işten anlar” adamlara tezi okutur. Hiç de paranoya yapacak bir durum yoktur. Birçok -ne yazık ki- dışarıdan kişinin takdir ve desteklerini alır. Direnmeye karar verir ama n'olur n'olmaz (bu adamlar bakarsın bizim tezi üniversite bahçesinde törenle yakarlar) diye birkaç kopyasını yurtdışında yerleşik arkadaşlarına postalar... (Böyle kabuslar o zamanların dertleriydi, şimdi böyle şeyler olmuyor tabi üniversitelerimizde).

Burada önemli bir not:

Bu belalı tezin gerçekleşmesine katkıda bulunan, onay veren, yüreklendiren değerli hocalarımı ve bilim adamlarını saygı ile anmak isterim: Cavit Orhan Tütengil, Yüksel Ülken, Erol Tümertekin, Cevat Geray, Mübeccel Kıray, Server Tanilli, Orhan Apaydın, Mehmet Fuat, Oktay Kurtböke, Kemal Ahmet Aru ve Françoise Choay.

Bu tez macerası bir hoş! Bir türlü bitmiyor. Ama anı değerinden çok, tarihsel, deneysel bir değeri var sanki...

Genç adam, doçentlik jürisinden “sağlık nedeniyle” istifa eden yaşlı ve saygın bir profesörde, tezinin yazılı bir belge olarak kalmasından tedirgin olur nedense. Geri isteyip de bir türlü alamayınca, adamcağızın kürsüsündeki (Şehircilik Kürsüsünün yanındaki Kürsü) odasına girer ve çekmecesinden tezini geri alır. Herhalde mal kendisinin olduğu için bu gece operasyonuna “çalar” diyemeyiz... Her neyse...

Ve “bu ne biçim Türkçe” ile yazılmış tezin üzerinde birtakım eski Türkçe notlar görür. Bu arada tezde beğenilmeyen Türkçe kullanımının, özellikle Mehmet Fuat tarafından övgüye değer bulunmuş olması, gençadam açısından yeteri kadar onurlandırıcı bir durumdur. Neyse efendim, genç adamın annesi, gençlere bir şey ifade etmeyen bu eskitürkçe şifreleri çözer. Bu jüri profesörü -üstelik, yıllar önce kendisine masonluk teklif eden, lisedaşı- tarafından alınan bu eskitürkçe notlar hiç de bilimsel amaçlı olmayan bir ihbar raporunun hazırlıklarıdır (Belge genç adamda saklıdır).

Bu arada 12 Eylül, genel olarak insan ilişkileri ve de elbette eğitim üzerinde etkisini göstermektedir.

Bir profesör (şu doktorasını, gençadamdan sonra yapmakta olan) kendisine teslim edilen öğrenci çalışmalarında suç unsuru bulunduğunu ileri sürerek, sıkıyönetime teslim edilmek üzere rektörlüğe ihbar etmektedir (belge genç adamda saklıdır). Bir başka kürsü başkanı, “emrindeki” asistan ve doçentlerin devamlılık ve üretimlerini, saatte bir dolduracakları çizelgeler dağıtarak denetlemektedir... Yani gece bekçisi saati gibi haftada 5 gün, 8 saatten 40 defa ifade verilmesini istemektedir (Belge gençadamda saklıdır ayrıca dönemin gazetelerinde de yayımlanmıştır).

Bu ve buna benzer rezillikler tüm yüksek öğrenimi sarmıştır...

Genç asistan, genç yaşta, beşte üç oyla doçent oldu. O gece bir rüya gördü: Akademi'nin “öğretim üyeleri tuvaletinin” (böyle bir ayırım o zaman yoktu, ama herhalde hocalara özel tuvalet, Galatasaray Lisesi günlerinden kalma bir simge) önünden geçiyor. Tüm hocaları

tuvalettedir. Hepsi de sigara içiyor. İçeride de kesif bir duman, boğucu bir hava. “Sen de gelsene buraya” diyorlar “Sen de artık, bizdensin, buraya girebilirsin” ...

Birkaç gün sonra dönemin Cumhurbaşkanı “Akademi”yi ziyaret ediyor. Orası artık, hocalarının da büyük gayretleriyle, MSÜ'dür. Tekmil saten cübbeler prova edilmiş, protokol düzeni zor ve kavgalı da olsa belirlenebilmiştir. Orta kuşak öğretim üyeleri, yaşlı ekibi ufak ufak saf dışı edip ön sıralara yerleşirler. Yeni, önde gelen konularından ileride çokça yararlanacaklardır ne de olsa. Döneme uygun olarak yeni yapılacak büyük anıtların tasarım işlerini, planlama, projelendirme işlerini, yöneticilerden doğrudan alacaklar, yeni kurulacak kurullarda at oynatacaklardır. Bazıları bu konularda öylesine ileri giderler ki, meslek odası onur kurullarına düşerler, meslekten men cezaları alırlar (bu konuda genç adamda saklı belge filan yok, tüm belgeler için dönemin gazetelerine, tutanaklarına bakmak yeter).

Artık MSÜ'de sıkı bir kıyafet yönetmeliği de vardır, sakal filan da yasaklanmıştır. “Ziyaretçi” Cumhurbaşkanının yaptığı tehdit dolu konuşma, banda alınıp günlerce, defalarca hoparlörler ile tüm okulda yayımlanır. Başkan, konuşmasında nizam ve intizam konusundan başka, sanat ve kültürden de söz eder herhalde ki, kendisine MSÜ'de bir de Onursal Doktorluk unvanı takdim edilir...

Zaman arabeskleşme zamanıdır... Beylik tabancasının kabzasına süsleme kazıtmak isteyen bazı adamların dekor (tezyinat?) bölümünün; “milli anıt” yaptırmak isteyen başkalarının heykel bölümünün kapısında sıraya girdiği günler.

Döneme uygun anıtların tasarlanma “iş”leri yönetim kurullarında paylaşırlardı... Rahmetli Şadi Çalık'ın (burada anlatamam ama; hani, “olay, ölümünden sonra Napoleon için nasıl bir anıt tasarlanacağını tartışan Fransız Senatosunda geçer”... umarım bilirsiniz) bir Napoleon Anıtı fıkrası anlatıp sahneden çekildiği günler.

İnanılmaz bir hızla doktora yaparak bilimsel mükemmeliyete ulaşan profesörlerimizin renkli yakalı cübbelere kavuştukları günler. Yirmi yıldır sakallı dolaşan bilim adamlarının, sonradan ülkemizin aydınlar ordusunda seçkin yerlerini alacak olanların, “ne yani biz gidelim de onlar mı gelsin?” diye rasyonelini bulup matruş çehrelere kavuştuğu günler...

Bunlar, kendi deyişleriyle, “tekkeyi bekleyip çorbayı içerken” ilkeleri uğruna vurulup yaşamını felçli olarak sürdüren Server Tanilli gibi bir hocayı ve onun anıtsal yapıtlarını bile unutacak ve bu ülkenin biricik “Uygarlık Tarihi” kitabını ilk kez kendilerinin yazdıklarını ilan edecek kadar uyum sağlayacaklardır yeni düzene.

Öğretim üyesi kadrosuna alınabilmeleri için, heyecanla savunmalarını yaparken yönetim kurullarından atıldığım; uygarlık tarihçisi, edebiyatçı, sosyolog hocalar, artık laci'lerini çekmişler yeni düzende yerlerini almışlardır.

Suretleri sakalsız görülmemiş bu sanatçılar, matruş ve şık silüetleriyle MSÜ'nün kapısından girerlerken ben çıktım...

O günlerde, 2000'den fazla öğretim üyesi üniversiteleri terk etti ya da uzaklaştırıldı. İstifa ettiğim gün, 5000 kadar eğitim diami, binlerce sayfa notumu toplayıp 10 yıl emek verdiğim, 15 yılımı geçirdiğim o güzel yapıdan, gerçekten ağlayarak ayrıldım. Bence zaten içi boş bir yapıya dönüşmekteydi hızla. Bugünlerden bakınca bu erken yargımda hiç de yanılmadığımı üzülerek görüyorum.

Ancak, üniversitelerdeki yetişmiş eleman kıyımının tuhaf biçimde olumlu etkileri de olmadı değil. Önce, bir ansiklopedi yazma ve yayın patlaması dönemi yaşandı. Sonra, yerinde duramayan bu insanlar, bir çok sivil toplum örgütünün kuruluşunda yer aldılar. Örneğin, kısaca Tarih Vakfı diye bilinen kuruluş bile tek başına herhalde büyük bir üniversiteden fazla bilgi üretmiş, yayın yapmıştır. Bugün kısaca bilgi üretimi ve dağıtımının; özel üniversiteler, özel radyolar, özel TV'ler ile merkezi üniversitelerin ve devletin denetim alanının dışına çıktığını söyleyebiliriz.

Müthiş bir hızla gelişen Sivil Toplum'dan söz edebiliriz.

Akan suyun önünde durulamıyor.

MİMARLIKTA YİRMİ YIL

1981'de Akademik görevimden ayrıldım. Ertesi gün de kendi özgür irademle, 15 yıldır taşıdığım sakalımı kestim. Her şey gibi o da eskimiş, yıpranmıştı. Ben de artık, kendini bilime eğitime adanmış bir "gençadam" değildim.

1980 sonrasının, yoğun ve telaşlı ortamında hazırlıksız, uyumsuz; üstelik "reel" mimarlık konusunda deneyimsiz olarak yakalandığımı söylemeliyim. Bir garajdan bozma atölyemde, gecikmiş mimarlık yaşamım başlamıştı.

Meslek maceraları cümlesinden olarak bu uyum dönemimden birkaç örnek vereyim: Ticarete olur böyle şeyler sen hele bir çiz de beğendir bakalım" diye bana yaklaşan işverenleri, tüccar olmadığımı açıklamaya çalışarak geri çevirdim. Üç ayda, (2000 Olimpiyat Bidbook'ları için) tüm İstanbul Olimpik sitesinin avan projesini hazırlama tekliflerini; bunun, uluslararası, en azından ulusal bir yarışma-örgütlenme konusu olduğunu hatırlatarak geri çevirdim (ünlü meslektaşlarım işe atladılar ve hazırladılar da). Bir ünlü gazeteci-yazarımız adına yaptırılmak istenen kültür merkezi projesini, en azından çağrılı yarışma için diye geri çevirdim (sonra duyduk ki, bir üniversitemiz kadrosu severek yapıyor işi). Yetersiz ve yanlış veri ile açılan proje yarışmalarının jürilerine, raportörlerine; proje hazırlamayı bir yana bırakarak, kendilerini ciddiyete davet eden raporlar mektuplar yazdım. Jürilerden -haklısın diye- cevaplar geldi, ama projeler teslim edildi, kazananlar kazandı. Proje yaptırmak için mimarlardan "teminat isteyen kamu kuruluşlarına, "odun ihalesi açmıyorsunuz" diye yanıtlar verdim. Bunları normal karşılayanlar işleri aldılar yapıları yaptılar, mimarlığımızın düzeyli örnekleri olarak yayınladılar bile. Kent parkına kule-yönetim yapısı ismarlayan bir bankayı üç kez reddettim, bu fildişi kule de bitti, kullanılıyor. Proje tekliflerinde yeni moda, "adam x gün" sayısı ya da "en son hangi işvereninize kötü ayrıldınız" gibi soruları, üstelik de, İngilizce ve yazılı olarak soran proje simsarı büroların mektuplarına ne cevap verebileceğimi bile şaşırdım; cevap verenler oldu, işler alındı. Projelerimi, yapım sırasında deforme eden müteahhitler ile gazete polemiklerine girdim, "bir daha bu sokağa -yani yapımın olduğu sokağa- girmesin, sonra..." diye tehditler aldım. Boğaz sit bölgelerine ancak "Sedad Hakkı mimarisi yakışır", o yapmazsa biz yaparız- diye haber yollayan kurullar ile çağdaş mimarlık için uzun mücadeleler verdim. "Kıyı düzenleme" adı altında beton amfiteyatrolar, antik kolonadlar ismarlayan "turistik" belediyelerle uğraştım; yoğunluk arttırıcı imar planı önerilerini reddettim (bazı meslektaşlar tarafından o beldede arsa karşılığı yapılan heyecanlı projeler mimarlık sergilerinde sunuldu). Mimarlardan ÇED

(Çevresel Etki Denetimi) gerekçesiyle; mimarların projelerini başka mimarlara ve özellikle bazı "hoca"lara tashih ettirmesine karşı çıkıp yüzlerce mektup ve yazı yazdım, derdimi anlatabildim mi emin değilim. Sultanahmet'te Adliye ek binalarına, Maçka Parkında betonlaşmaya, Maslak'da ikiz-cam kulelendirmeye, kent banliyösünün, tuhaf-çağdışı mimari sitelerine karşı da yazılar yazdım... Bazılarını şahsen de tanıdığım kişileri üzdüm kırdım; bazı potansiyel işverenleri bezdirdim, uzaklaştırdım. Dünyayı düzene sokmak sana mı kaldı diye de yanıtlar aldım. Bunları biliyorum. Ama ne ilginçtir ki, tüm yazdıklarım, birçok kişi tarafından "düşünüp de söyleyemedikleri" bağlamında, onay ve destek gördü. Eline sağlık, ağzına sağlık'lı tepkiler aldım. Sonuçta; birbirlerini, ancak yokluklarında yerden yere vuran mimarların; açık, düzeyli, gerekçeli ve uygar bir eleştiri sistemi ve ortamı oluşturamadığını görmek beni şaşırttı. Tartışılmayanların, meslek kuralları ve etik çerçevesinde, uygarca konuşulabileceği açık ve özgür bir iletişimin kurulmasına biraz bile olsun katkı yapabildiğimi düşünerek avunuyorum.

Bunca hikayenin arasında, projelerden yapılardan çok az söz ettiğimin farkındayım. Ancak gerçek yaşamın; yani mimarlık ürünlerinin yanındaki-ardındaki ilişkiler sisteminin; beni mimari söylemden daha çok ilgilendirdiğini belirtmeliyim. Asıl aktarılması gereken deneyimlerin bunlar olduğunu düşünüyorum. Bu yaşam öyküleri, hiçbir okulda anlatılamıyor hiçbir platformda tartışılmıyor. " Meslek Bilgisi" isimli arkaik bir ders var ama gerçek mimarlık ve mimarlardan oralarda söz bile edilemiyor. Benim ise zaman zaman sözünü ettiğim, önem verdiğim Etik kavram ve davranışlarının gelişimi ancak bu deneylerin tartışılması ile olabilir. Neyse, gene gerçek yaşama dönelim.

Projeler ve yapılardan oluşan mimarlık dünyası ile uyum döneminin ilk yıllarını şantiyelerde geçirdim. Bugün de mezun olunca ne yapacağını bilemeyen tüm yeni mimarlara bunu öneririm. Urfa Atatürk Barajı şantiye yerleşiminde, Antalya, Kalkan'da kendi inşa ettiğim küçük otelde, sonra İstanbul'da kendi evimin yapımında; yapı malzemeleri, teknikleri, işçiler, ustalar, taşeronlar, belediyeler ile tanıştım. Bana göre, mimarlıkta geç kalmıştım, onlara göre ise yeniydim. Sözünü edebildiğim yapılar, 1980-2000 arasındaki yaklaşık yirmi yıllık bir dönemi kapsıyor. Aslında uzun soluklu bir meslek olan mimarlık için kısa bir dönem. Denediğim konuların hiç birinde birincilik alamadım. Bunun ne anlama geldiğini düşününce, burada konkur yapmanın mimarlık yapmaktan epeyce değişik bir alan olduğunu görüyor ve artık çağrılı olduklarım dışında hiçbir yarışmaya katılmıyorum. Yapabildiğim birkaç proje ve yapı kendilerinden söz ettirdi, ulusal sergilerde ilgi çekti ve ödüller aldı. Giderek daha çeşitli konularda, artan nicelik ve nitelikte işler yapabilmeye başladım. Şimdi yalnızca bütünü düşünceyle ve ellerimle denetleyebileceğim işleri yapmak istiyor ve seçebiliyorum. Büromuzun boyutu, bizi ticari veya "businessman" mimarlık yapmak zorunda bırakmayacak bir ölçekte. Bu tür işlerden olarak, ülkemize giderek daha yoğun biçimde gelen batılı mimarlık guruplarına hiç bir biçimde yerel taşeronluk yapılmaması gerektiğini, onlarla ancak eşit koşullu ilişkiler kurulması gerektiğini düşünüyorum.

Vardığım yerden mimarlığı kavrayışımla ilgili olarak anlatacaklarıma geçmeden önce; burada, yalnız geçen on yıllık mimarlık dönemimde birlikte çalışabildiğim veya bana yardım eden tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim. 1992 yılından bu yana kimi üretimimizi birlikte gerçekleştirdiğim; mimar Erdal Özyurt ve eşim mimar Banu Karabey ise, bir LİMİTED

döneminde proje ve yapıların benim kadar sahipleridir. Dolayısıyla onlara yollayacağım teşekkür, ancak benimle kurabildikleri özverili ilişki nedeniyle olacaktır.